

Євген ГУЦАЛО

ОЛЕНЬ АВГУСТ

Новела

Женя повертався зі школи. Двірники кололи на асфальті лід, дрібні крижинки вилітали з-під ломів і, виблискуючи гострими крайками, перелітали в повітрі. Падаючи, вони кришилися, ставали не такими яскравими. Сонце дивилося на місто доброзичливо, широко усміхаючись. І та усмішка випромінювала стільки тепла, що крижані скалки танули, підтікаючи свіжою водою, а по димно-сизих бурульках, які висіли на ринвах, котилися дзвінкі холодні краплі.

Жені було весело. Він розмахував стареньким портфелем, з якого виглядали підручники та зошити, і, озируючись на всі боки, виспівував. Женья виспівував про те, що двірники рубають лід, що в струмках, які течуть уздовж тротуарів, купаються смішні та хмільні горобці, поскубуючи лакованими дзьобиками кожну пір'їнку на собі. Він виспівував щось і про тих зустрічних дівчаток, які проходили мимо в розстебнутих пальтах, з грубуватим рум'янцем на щоках; зараз вони здавалися йому ще більш дивакуватими й гідними зневаги, ніж будь-коли.

І раптом Женя зупинився. І не тому, що на розі вулиці, де збоку примостився скверик з плакучими вербами, стояв натовп. Женину увагу привернув не натовп, а те, що прикувало увагу натовпу.

Знімали кіно. Один чоловік, якого зразу ж можна було визначити як найголовнішого, сидів на такому високому стільці, що аж ноги його висіли над землею. Коли щось було не так і чоловік сердився, то він енергійно махав ногами, наче їхав на велосипеді. Перед ним був масивний незрозумілий апарат, який міг разом із стільцем рухатися по двох рейках, наближаючись або віддаляючись від жовтого автобуса. А біля жовтого автобуса повільно виростала черга. Спершу стояв дідусь, який читав газету. Дідусь раз у раз поправляв окуляри і зиркав на сонце мружачись. За ним прилаштувалася молодиця з кошиком, з якого виглядав стурбований довгошій гусак. Далі дівчина у вовняній хустині. Дівчина була дуже гарна, їй було душно, і вона почала розв'язувати хустину, аж доки вугільні коси не розсипалися в неї по плечах. З незалежним виглядом повільно наблизився студент. Він трохи здивовано зиркнув на гарну дівчину, а потім обличчя в нього стало таким, неначе біля автобуса нікого, крім нього, не було. Підбіг хлопчик з ранцем за спиною і, не стаючи в кінець черги, пробрався аж до зачинених дверей автобуса.

Женя непомітно для самого себе перейшов вулицю і спинився в черзі. Його помітили не відразу. Можливо, думали, що це також малий кіноартист. Але Женя не вмів грати. Він повернувся спиною до студента і дивився на чоловіка, який сидів за зйомочною камерою на високому стільці.

Режисер Альтов зразу побачив зайвого героя. Гримаса невдоволення з'явилася на його стомленому обличчі. Завжди маєш клопіт з вуличними перехожими. Їм цікаво подивитися, як робиться фільм. Вони ладні простоювати годинами, неначе в них немає ніяких турбот, не треба нікуди поспішати... А тепер ще цей хлопчина. Розкрив рота від захоплення... Доведеться починати все спочатку.

Альтов підійшов до Жені й поклав йому на плече малу долоню з довгими сухими пальцями. Ті пальці були жовті від куріння.

— Звідки ти взявся? — запитав режисер.

— Звідти, — гойднув хлопець головою на вулицю, блискучу від снігової води та крижаних скалок.

— Ти заважаєш.

— Я не хочу заважати...

— Йди геть.

Женя здавалося, що найголовніший тут — це оператор, який був на видному місці. Два хлопці підштовхували його апарат уперед, він наближався по рейках до черги, а потім пхали його назад... І Женя вважав, що ніхто тут не може давати розпорядження, крім оператора. І тому він запитав:

— А ви хто будете?

Альтов почав нервувати. Вперта дитина! Вплуталося, заважає та ще й допитується, хто він такий. Узняв хлопчину за комір, підштовхнув його рукою:

— Не заважай!

Женя відійшов і став осторонь. Він не розгнівався. Мабуть, цей дядько, що свариться на нього, — теж начальник. Вулиця пахла свіжістю. Високе небо теж пахло свіжістю, вологою. Повітря було холодне і чисте-чисте. Женя окинув поглядом будинки, що зараз виразно пахнули цементом і цеглою, похилу вулицю, на якій жибоніли струмки, — і хотів уже йти, щоб розбрикувати ногами воду, щоб хрумтіли під черевиками ламкі кристали... Але він знову побачив, як до автобуса наблизився знайомий дідусь із газетою, потім молодиця з кошиком, з якого виглядав гусак, далі дівчина, студент, школяр, якому, очевидно, було стільки ж років, як і Жені. Все повторювалося спочатку. Наче в кіно. Але це ж і було кіно, тільки воно знімалося, і все тут було справжнє, а не таке, як на екрані, де, крім світла, нічого немає. А коли гасне світло, то кіно з екрана зникає...

Непомітно для себе Женя опинився знову біля апаратури. Йому дуже кортіло бути там, де робилося кіно. Альтов помітив знайомого настирливого хлопчину, помахав невдоволено пальцем. Мовляв, знову заважатимеш? Дивись, бо ще раз візьму за комір... І Женя боязко зупинився віддалік, сперся плечем об вологий, тонкий стовбурець липи. Льодова бурулька, танучи на слизькому вітті, капнула йому за шию пекучою дрібною

кулькою, але він тільки здригнувся від холоду. І коли знову капнуло — відступив.

Знімати скоро закінчили. Жовтий автобус загурчав мотором, біля вихлопної труби забринів синій дим, за-смерділо спаленим бензином. Кінокамери заховали в машину. Герої сіли в автобус. “І це все?” — подумав Женя, і почуття розчарування виникло в його душі. Він дивився на звичайні речі, сподіваючись на щось гарне, незвичайне — таке, як у кіно, де переслідують шпигунів, мчать на поїздах через високі гори, де по морю плывуть кораблі під білими вітрилами-хмарами. А тут була буденна черга. Тітка з гусаком. Дід з газетою... А цікаве не з’являлося, хоча воно неминуче мало бути!

Натовп, що стовбичив на тротуарі, повільно розійшовся. Під голою липою, яка безпорадно настов-бурчила гілля, залишився стояти Женя. Він почував себе скривдженим. Він не думав, що буде ошуканий у своїх сподіваннях.

— Все, — гукнув йому Альтов, — можеш іти додому! Знімати більше не будемо.

— Чому?

— Скінчили!

І Альтов засміявся. Тепер обличчя в нього не здава-лось таким стомленим, як перше. Він сміявся голосно, широко, показуючи багато білих великих зубів. Ма-буть, він розумів, що хлопчина розчарований, бо не по-бачив зараз таких гарних епізодів, які звук бачити на екрані. Що ж, йому ще не раз доведеться розчаровува-тись. Альтов захотів зробити хлопчині щось приємне, щоб потім той постійно згадував, розповідав своїм то-варишам — таким, як і сам, маленьким людям з шкільними портфелями. І він гукнув Жені:

— Сідай у мою машину, провезу!

Вони їхали весняною вулицею: з-під коліс похапцем вистрибували краплини і, в кінці свого польоту пере-творюючись із круглих на продовгуваті, беззвучно па-дали на тротуар. Ліворуч, біля Альтова, шибка була відсунута, і в машині гуляв швидкий, пружний вітер.

— Хочеш зніматися в кіно? — запитав Альтов у Жені, вивертаючи бублик праворуч. Тепер вони їхали вузь-

ким, похмурим провулком, де стіни були нудні й мокрі, а двірники в старих фартухах не рубали льоду.

— Хочу, — майже пошепки відповів Женя, не наважуючись глянути на Альтова. Йому було радісно. Він їхав з людиною, яка, можливо, зняла чимало гарних фільмів. Серед них неодмінно були й такі, які він бачив, які йому подобалися, і він або сміявся разом з іншими глядачами, або ж, закусивши губу, стежив за найцікавішим, найспритнішим героєм — за шпигуном... Він довго переборював свою несміливість, доки наважився запитати:

— А ви хто такий?

— Альтов, — просто відповіла людина за кермом.

— Альтов? — самими губами перепитав Женя, дивуючись, як звучить незнайоме прізвище, і одночасно сповнюючись пошаною, хоча воно йому нічого й не говорило.

— Так.

І Альтов подививсь на Женю. Засміявся. Сміх у нього м'який, приглушений. Альтов був задоволений — хлопчина навіть говорити не може від втіхи, що сидить поруч з ним. Його стан легко пояснити. Своє захоплення кінофільмами Женя переносить на нього, бо вважає його таким самим цікавим і дивним. Він, мабуть, не може іще розуміти, що Альтов — звичайний, буденний, як і всі інші. Як, скажімо, перукарі, оте сердите білохалатне плем'я.

І Альтов засміявся ще раз. Він не вартий того, щоб ним захоплювались. Але хіба він міг пояснити це хлопчині? Той би однаково не повірив. Не захотів би розчаруватись. Він, мабуть, ще й досі гадає, що черга біля автобуса, яку вони сьогодні знімали, — це ще не все. Неминуче має бути щось вагоміше і значніше, але воно чи просковзнуло повз його увагу, чи відбулось не перед його очима.

Женя сидів зіщулившись. Його непокоїв той сміх. Він сподівався, що Альтов зараз іще раз зарегоче. І йому стало незатишно. Тепер йому був неприємний оцей вітер, що вільно забігав у відчинену шибку. Йому хотілося, щоб Альтов підняв скло, але він не наважився сказати про це.

Ще тоді, коли хлопчина стояв під сумною липою і очима, повними захоплення, стежив за зйомкою, Альтов підсвідомо подумав, що добре було б зробити для нього щось гарне. Він покликав Женю в машину, ще й сам не відаючи наперед, навіщо це йому здалося. Тепер же, добре усвідомлюючи, про що може думати першокласник чи другокласник, який, затамувавши подих, продивляється фільм від початку до кінця, Альтов захотів бути гідним його захвату. Він хотів розповісти своєму пасажирові про справжніх майстрів, які музику серця втілювали в ораторії, що в них сміливий задум завжди знаходить сміливе втілення... Про легку, непередавану атмосферу, в якій розчиняється людина повністю, коли стикається з високою сферою мистецтва. Правда, нічого подібного особисто йому, Альтову, пережити не доводилось. Він був чорноробом, хоча й не признавався собі в цьому. Зате в інших він міг помітити отой променистий вогник обдарованості, оте світло, яке поширює навколо себе кожна талановита людина.

— Напевне, на двійки вчишся? — спитав він раптом, угледівши, що з забутого портфеля випав зошит з брудною обкладинкою.

Женя почервонів, спритно засунув зошита назад.

— Ні...

— А як же?

— Маю п'ятірки.

— Гм, — висловив сумнів Альтов.

Жені страшенно закортіло, щоб йому повірили. І він подивився на Альтова сяючими світлими очима і промовив:

— Маю п'ятірки!

Йому здавалося, це означає багато: Альтов зрозуміє, що він дуже старанний, ретельно готує домашні завдання. А забруднений зошит — що ж, він його вже списав, завтра візьме новенький, з голубою обкладинкою.

Альтов сказав:

— Це добре.

І Женя, відвернувшись так, щоб не бачив режисер, усміхнувся. Отже, йому повірили. Тепер про нього гар-

ної думки. Як це славно, що він вчиться на відмінно, ніколи не спізнюється на уроки. І він у душі дав собі слово, що завжди буде старанний і працьовитий. Щоб будь-коли й будь-кому сказати про це.

Альтов зупинив машину і вийшов. Кругом лежали купи битої цегли, гули бульдозери. Біля незакінчених жовтих будинків стояли чорні крани. Пустир був нерівний, розритий, в ямах ріс бур'ян... Женя також вискочив на тротуар. Альтов заклав руки за спину й дивився прямо перед собою і трохи вгору. Мабуть, він бачив сірі бавовняні хмари, бо Женя, задерши й собі голову, угледів їхні волохаті, повні боки. Пливло надвечір'я, студеніло. Альтов раптом здригнувся, ніби його пронизав несподіваний холод. І Женя, згадавши, як під тонкою голою липою йому за шию попала одна краплина, а потім друга, теж здригнувся і став застібати на гудзики своє блаженське пальтечко.

— Бачиш оце будівництво? — запитав Альтов. — Тут мені доводиться знімати свій новий фільм. Правда ж, мало чого цікавого знайдеш?

І справді, для Жені тут було мало цікавого. Він звик до будівельних майданчиків, до робітників у чорних фуфайках, на яких осів червоний цегляний пил. Він звик до грузовиків, які підвозять матеріали, до високих кранів, що монотонно проносять на тлі синього неба повільні стріли... Тут нічого цікавого не було. І Женя сказав:

— Правда...

— Що правда? — не зрозумів Альтов. Бо поки хлопчик прийшов до якогось висновку, він уже й забув, про що питав, і тепер думав про інше.

— Ну, що кіно тут погане вийде...

— А-а-а... Звичайно.

І він глянув на Женю так, наче вперше бачив. Навіть нагнувся над маленькою постаттю, уважно розглядаючи невиразні, ще не сформовані риси обличчя, припухлий рот...

— А ти ж, напевне, хочеш у кіно зніматись?

— Хочу...

— То ми можемо влаштувати це для тебе. Згода?

— Еге!..

“Еге” вирвалося само собою. Женя ще й не встиг осягнути всього значення того, що йому сказав Альтов. І коли режисер знову випростався, хлопчик, налявавшись щастям, дивився на нього знизу вгору закохано й віддано. У нього тремтіли пальці, і він сховав руки з портфелем за спину, щоб бодай цього не помітив Альтов.

Режисер спробував пройти пустирем, мабуть, він хотів попасти до тих людей, що заливали фундамент, але глина налипла до його туфель, і він, невдоволено суплячись, повернувся на асфальт, почав оббивати болото. Темно-руді шматки свіжо блиснули на сірому тлі... Женя й собі почав постукувати ногами, бо теж було рушив і до його черевиків начіплялась глина. Робив він це зосереджено й заклопотано.

Це насмішило Альтова. Він подумав про безпосередність дитинства, коли ще не думають про власну ціну і кажуть лише те, що знають...

— Ти міг би зіграти в моєму фільмі “Олень Август”, — сказав він Жені.

— Це про піратів?

— Ні... А чому саме про піратів?

— Зветься незрозуміло...

— Ні, це про золотошукачів, які заблудились у тайзі. Правда, я сам ніколи не бачив тайги. Та це не страшно. Ти як гадаєш?

Продовження на стор. 13

— Не страшно.

— Отож... Їх має врятувати маленький хлопчик, син одного з шукачів. Його не хотіли брати в експедицію, але він хитрістю домігся свого. Його ім'я — Август, а тому що він марив оленями, шукачі назвали його Олень Август...

Альтов вигадував, імпровізував. Ніколи в житті він не збирався ставити подібний фільм. У своїй творчості він не вмів фантазувати. І зараз, кажучи неправду, він вважав, що його брехня має благородну мету... А Женя йому вірив. Він уже уявляв безкраю, зеленоверху тайгу. Хвоя розлилася, як море, а він із старими бородачками стоїть на сопці. Вони розгублені, знесилені, не знають, куди йти. Але він рятує їх... Як він це зробить, Женя не знав, але та місія, що була покладена на нього, зараз підносила його у власних очах. Адже він і сам не сподівався, що здатен на таке!

Альтов запитав:

— Тобі подобається мій задум, Олень Август?

І Женя, який уже був Оленем Августом, відповів рішуче:

— Подобається.

— І не лякають труднощі?

— Ні.

— І ти врятуєш моїх золотошукачів?

— Врятую.

І йому привиділось багато-багато оленів, яких він, безумовно, любив. Вони йшли між високих похмурих дерев, поколихуючи гіллястими рогами. Олені ступали повільно, і очі в них були замріяні, як у людей.

— Куди ти дивишся? — запитав Альтов, піймавши його погляд, що був прикутий до однієї точки на пустирі.

— Олені... — прошепотів Женя.

— Олені? — не зрозумів Альтов.

— Вони йдуть на нас.

— Де?

— Через тайгу.

Альтов різко засміявся. Тварини з гіллястими рогами зникли. На пустирі були самі ями — з жовтими або тем-

ними стінами. Женя оглянувся назад. Там також нічого не було. Тільки будинки.

Ні, ці діти таки фантазери. Вони іноді вміють бачити те, чого немає. За словами у них виникають живі картини. Ось, будь ласка. Він говорив щось про золотошукачів, про хлопчину з екстравагантним іменем. Говорив, навіть не задумуючись... А його супутник уже й зумів уявити, зумів побачити.

І раптом гостре почуття неприязні пронизало Альтова. Він подумав, що, можливо, оцей школяр з порваним портфелем обдарований тим, чим наділені справжні майстри. Він уже й зараз бачить світ інакше, ніж інші, для нього по пустирі ходять олені... Можливо, цей дар пропаде марно, бо людина не завжди здогадується, що вона — трохи не така, як інші. Але може бути не так — вона здогадається?..

— Не було оленів, — сказав він.

— Але ж я бачив...

— Не було.

Женя дивився уважно перед собою. Де ж вони могли подітися? Невже вони щезли назавжди?

— Я бачив, як вони йшли...

Альтов мовчки сів у машину. Загурчав мотор. Женя все ще стояв. Тоді Альтов повернувся до нього і зробив жест рукою: мовляв, чекаю на тебе. Женя повільно заліз у машину. Альтов простягнув руку мимо нього і зачинив дверцята. Поїхали.

Альтов почував себе роздратованим. Він уже забув, що хотів цьому школяреві зробити приємне. Тепер це бажання щезло. Треба було повертатися додому. Він і так багато часу витратив марно. Вечір...

Вони їхали через сутінки. День згас. Уже не було блискучих від весняної води вулиць. З-під коліс не вистрибували краплини, і колеса шурхотіли по молодій льодяній кірці. І не було двірників у фартухах з ломами.

Альтов зупинив машину біля великого будинку з білими урочистими колонами. Навпроти був скверик — тихий, пустий. На зелених лавках ніхто не сидів. Тільки дідусь з коротенькою борідкою ішов мимо клумб і постукував палицею.

— Я приїхав, — сказав Альтов.

Женя хотів запитати: “А як же з кінофільмом? Буду я зніматися чи ні?” Але не наважувався. Він вловив, що в настрої Альтова сталися зміни. І він ніяк не міг второпати, чим вони викликані. Адже поведився він гарно. У машині сидів спокійно, не зачіпав нічого... Ага, це все винуваті олені. Альтову не сподобалося, що він їх тоді побачив на пустирі.

— Може, їх і справді не було? — вголос сказав він.

— Кого?

— Ну, їх...

— Не розумію.

— Оленів...

В очах Альтова блиснули злі іскорки. Ні, йому вже таки добряче надокучив оцей хлопчисько. У нього якась хвора уява. Йому ввижається те, чого ніде немає... Він відчинив дверцята і сердито сказав:

— Виходь!

До машини наблизилась молода красива жінка. У неї були виразні повні губи і круглі очі. Вона сказала звучним, гарним голосом:

— А я вже давно чекаю на тебе.

У Жені висковзнув з рук портфель, зошити випали на тротуар. Він нагнувся, почав збирати.

— Кого це ти привіз? — запитала жінка, сідаючи в машину.

Альтов відповів:

— Бачиш, йому також хочеться зніматись у кіно. Як і тобі, люба. А в нього немає ніяких даних.

— А я? У мене є дані?

— О-о! — сказав Альтов і задоволено засміявся.

Машина поїхала...

Зошити попали у воду, обкладинки посіріли, були брудні. Женя застромив їх до портфеля — і раптом захотів пожбурити той портфель хтозна-куди. Його розгнівали слова, сказані Альтовим. Хіба він набивався? Женя вже й замірився, але зовсім близько біля нього, в скверіку, йшов дідусь з короткою борідкою. Дідусь дивився прямо перед собою, не звертаючи уваги на вулицю, але Жені здавалось, що він усе бачить... Йому стало холодно.

Звісивши голову, попрямував додому. І раптом, неначе блискавка, спалахнуло: він — Олень Август! Незважаючи ні на що! Хай той Альтов що хоче, те й каже. А йому однаково. Він сам гратиме. Сам із собою. Він зробить таке кіно, що всі ахнуть від здивування. І він врятує золотошукачів!

І Женя застрибав на тротуарі, розмахуючи портфелем. Під ногами захрумтіли льодяні скалки. Женя щось кричав нерозбірливе й радісне. Він більше не згадував Альтова, той був би зайвий у його думках, у його щирих веселощах.

Вже було зовсім темно, коли Женя йшов через парк. Тут пахло мохом, бруньками, сирим камінням. Він попав у найглухіше місце — і зупинився. Серце в нього неначе опустилося глибоко-глибоко. Серед тихих кущів, між якими білили клаптики снігу, ворушилися гіллясті роги. Ні-ні, то не тіні від віття стелилися вниз, бігали по стовбурах, то здригалися роги, то йшло назустріч багато мовчазних весняних оленів...

Художник В. БАРИБА

супертест “Я — герой!”

Передплата на “Барвінок”-2002 завершується 10 грудня!

Полічи, скільки днів залишилося, нагадуй про це вдома та в школі щодня.

Перевір себе у тесті “Чи справжній я друг “Барвінку”?”

Для цього дай чесні, правдиві відповіді на запитання:

1. Чи отримуватиму журнал у 2002 році, вже маю річну квитанцію, заповнив купон гри “Загадай бажання” з № 10 і разом із фото надіслав (надішлю) редакції, бо маю право двічі грати в лотереї, стати стипендіатом “Барвінку”, бути поздоровленим на свій день народження?

2. Чи віддав я своєму другові (подрузі) вирізаний з № 10 купон гри “Загадай бажання”, абонемент і вони вже стали барвінчатами з такими ж правами, як у мене?

3. Чи пам’ятаю, що піврічна квитанція також грає у лотереї і дає змогу брати участь у багатьох конкурсах, вікторинах?

4. Чи уважно читав цей, 11-й номер і здогадався, що у № 12 мене чекає ще одна класна гра?

5. Чи показую кожен номер вдома, читаю його з батьками?

6. Чи показую журнал у класі і розповідаю про його 14 (а насправді буде 22) захоплюючих конкурсів, і кожен з багатьма пречудовими призами?

7. Чи переконую всіх, кого можу, і чи переконав хоч одного стати передплатником на 2002 рік?

Якщо у тебе на всі ці запитання ствердна відповідь і ти докладно опишеш їх редакції, тебе буде оголошено “Героєм “Барвінку” з відповідним призом. Але пам’ятай, це тест ще й на чесність. Барвінчата — народ чесний! Якщо ще не вишло все зробити для “Барвінку”, постарайся надолужити.

Будь завжди зі мною!

Твій БАРВІНОК

Ф С П 1

Держком зв'язку України

АБОНЕМЕНТ На ^{газету} журнал

74022

										Кількість комплектів	
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----------------------	--

на **2002** рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Куди

(поштовий індекс)

(адреса)

Кому

(прізвище, ініціали)

ДОСТАВОЧНА КАРТКА

ПВ	місце	літер	На ^{газету} журнал	74022
----	-------	-------	-----------------------------	--------------

(індекс видання)

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Вар-тість	передплати	___ грн. ___ коп.	Кількість комплектів
	переадресув.	___ грн. ___ коп.	

на **2002** рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

місто

село

обл.

р-н

вул.

поштовий індекс

код вулиці

(код передплатника)

буд.	корп.	кп.	прізвище
------	-------	-----	----------